

การสอนนาฏศิลป์

โดย ไพโรจน์ กะเชนทร์

chan2.obec.go.th/wattungpelschool

การสอนนาฏศิลป์

โดย ไพโรจน์ คะเชนทร์

ธรรมชาติและลักษณะเฉพาะทางของสาระนาฏศิลป์ มุ่งส่งเสริมให้มีความคิดสร้างสรรค์มีจินตนาการ ชื่นชมความงาม สุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลโดยตรงต่อด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการเรียนรู้สาระนาฏศิลป์เน้นกระบวนการกลุ่ม เรียนรู้ด้วยตนเอง กล้าแสดงออก และมีนักวิชาการหลายท่านเสนอหลักการและเทคนิคการสอนนาฏศิลป์ไว้ ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้เสนอแนะเทคนิคการสอนนาฏศิลป์ ดังนี้

1. สำรวจความต้องการของผู้เรียน
2. วางจุดประสงค์ของการสอนให้ชัดเจน
3. กำหนดบทบาท และหน้าที่ของแต่ละคนให้ชัดเจน
4. บอกแหล่งเรียนรู้ วิธีการหาความรู้ให้แก่ผู้เรียน ได้ทราบก่อน ระหว่าง และหลัง

การเรียนรู้

5. ฝึกปฏิบัติจริง
6. วัดผล ประเมินผลตามสภาพจริง เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
7. นำผลการประเมินมาปรับปรุง และแก้ไขทุกครั้งที่เกิดกิจกรรมการเรียนรู้

เรณู โกสินานนท์ (2535) ได้เสนอหลักการและเทคนิคการสอนไว้ ดังนี้

1. สอนจากสิ่งง่ายไปหาสิ่งที่ยาก
2. สอนตามความสามารถของแต่ละบุคคล
3. การสอน โดยวิธีสับเปลี่ยนท่าที่ยากให้ง่ายขึ้น แต่พยายามรักษาแบบแผนเดิมไว้
4. การสอนแต่ละท่า ต้องอธิบายให้ละเอียด ถ้อยคำที่ละเอียดแต่ให้แม่นยำแล้ว

จึงต่อทำใหม่

5. ระหว่างรำ ครูต้องคอยสังเกตและเตือนอยู่เสมอ ให้ผู้เรียนรักษาลีลาท่าทางให้อยู่ในแบบแผน
6. ครูต้องจัดผู้เรียนอยู่เสมอ ไม่ใช่รำนาน้ำอย่างเดียว
7. การใช้ศัพท์ทางนาฏศิลป์ บางโอกาสอาจเปลี่ยนใช้คำที่ง่ายหรือใช้ศัพท์ธรรมชาติ

แทนก็ได้เพื่อสะดวกในการจดจำ และบอกควบคู่ไปกับคำศัพท์ที่ถูกต้องไปด้วย

8. ในขณะที่แสดงท่ารำ ครูควรฝึกให้ร้องเพลงไปด้วย เพื่อเป็นการผ่อนคลายครู

เพราะครูต้องอธิบายขณะผู้เรียนร้องเพลงด้วย

9. เปรียบเทียบท่ารำที่คล้ายคลึงกัน เพื่อไม่ให้เกิดการสับสน

10. วิธีรำนาน้ำผู้เรียน คือ รำนาน้ำ กระทำเมื่อแรกต่อท่ารำและรำต่อหน้า

หรือรำประจันหน้า ครูต้องมีความสามารถ ความชำนาญในการรำกลับข้าง จะได้ดูแลผู้เรียน

และแก้ไขข้อบกพร่องไปด้วย

11. เข้มงวดเรื่องแถวและระวางท่วงทีของผู้เรียน
12. สอน โดยแยกทำรำทีละท่าแล้วค่อยทำพร้อมกัน
13. การใช้เพลง จะกระทำ ได้เมื่อต่อท่ารำเป็นชั้น ๆ แล้วรำตามเสียงเพลง
14. บอกท่าล่วงหน้า ขณะรำบอกท่าที่จะถึงเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทบทวน
15. การให้สัญญาณเปลี่ยนท่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการรำเป็นหมู่ เพื่อความพร้อมเพรียง เช่น

การจับมือ การกริคนิ้ว การก้าวเท้า การตั้งวง การทรงตัว เป็นต้น

นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2545) ได้เสนอเทคนิคการสอนนาฏศิลป์ สำหรับครูผู้สอนว่า ควรมีเทคนิคและหลักการสอน ดังนี้

1. สอนให้นักเรียนกล้าแสดงออก ตามความเข้าใจ โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะ ให้คำปรึกษา ฝึกให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์
 2. การสอน ครูผู้สอนต้องมีอารมณ์รำจริง แจ่มใส หน้าตายิ้มแย้มและมีอารมณ์ร่วมกับเด็ก ตลอดเวลา ไม่แสดงอารมณ์เบื่อหน่ายวิชานาฏศิลป์ จะทำให้ผู้เรียนไม่ชอบเรียนวิชานาฏศิลป์ ไปด้วย เพราะฉะนั้นครูเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของนาฏศิลป์
 3. การสอนนาฏศิลป์นั้น ครูต้องคอยระมัดระวังอย่าให้มีช่องว่างระหว่างครูกับผู้เรียน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก ควรมีรางวัล ชมเชย สนับสนุนให้ทำบ่อย ๆ หลีกเลี่ยงไม่ให้อาย
 4. ครูต้องไม่ยึดรูปแบบการสอนแบบเก่า โดยครูเป็นผู้คิดฝ่ายเดียว แต่การสอนแบบใหม่ครูเป็นเพียงที่ปรึกษาและเสนอแนะบางโอกาส เพื่อฝึกให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และกล้าแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม
 5. บูรณาการวิชานาฏศิลป์กับสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย สังคม รวมทั้งชีวิตประจำวัน คือ การนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ ได้
 6. ชี้แนะให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ จากแหล่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การชมการแสดง โดยครูต้องมีประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์มาก่อน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนปรับปรุงการเรียนของตนเอง
 7. ปลุกฝัง ชี้แนะให้ผู้เรียนคำนึงถึงความดี ความงาม ความไพเราะ ความมีคุณค่า จนผู้เรียนค่อย ๆ ชื่นชอบและเกิดความซาบซึ้งด้วยตนเองโดยไม่ต้องบังคับ
- จากหลักการและเทคนิคการสอนดังกล่าว สรุปได้ว่า การสอนนาฏศิลป์นั้น ครูผู้สอน จะต้องมีความรู้ ความสามารถทางนาฏศิลป์ เพื่อเป็นต้นแบบให้กับผู้เรียนได้สังเกต เลียนแบบท่าทางต่าง ๆ และจะต้องดัดแปลงท่าที่ง่ายไปหาท่าที่ยาก และท่าที่ยากทำให้ง่ายขึ้น เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน แต่คงรูปแบบเดิมไว้ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีสอนแบบสาธิตให้ผู้เรียนได้สังเกตและปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการนำเข้าสู่บทเรียน ที่มีแบบแผน กระบวนการให้อิสระแก่ผู้เรียน ครูเป็นผู้ชี้แนะให้กำลังใจ ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้า

แสดงออก กล้าคิดกล้าทำและกล้าแก้ปัญหา ซึ่งผู้วิจัย ได้ยึดหลักการ และเทคนิคการสอนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการปฏิบัติ

ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี

การสอนนาฏศิลป์ที่เน้นทักษะการปฏิบัติ กล่าวคือ นาฏศิลป์เป็นการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างมีลีลาท่าทางที่อ่อนช้อยงดงาม ดังนั้นการสอนนาฏศิลป์จึงจำเป็นต้องมีหลักการสอนนาฏศิลป์ โดยเฉพาะ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

วิวัฒน์ เพชรศรี (2552) ได้เสนอขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไว้ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. ฝึกการเคลื่อนไหวร่างกายเข้ากับจังหวะที่เกี่ยวข้องกับการฝึคนาฏศิลป์ให้คล่อง
2. ฝึกลักษณะการรำรำเบื้องต้นที่ละท่า พร้อมทั้งนำไปประกอบเพลงง่าย ๆ
3. ฝึกการใช้ภาษาทำนาฏศิลป์แสดง ความหมาย ความรู้สึกและบุคลิกภาพ
4. ฝึกการรำประกอบเพลงง่าย ๆ สั้น ๆ ให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก
5. ฝึกการรำหรือการแสดงที่เป็นชุดการแสดงง่าย ๆ สั้น ๆ เช่น รำวง รำเพลงปลุกใจ

หรือการแสดงละครแบบต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีวิธีสอนนาฏศิลป์ที่มีความเกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับการสอนนาฏศิลป์ เพื่อนำไปใช้ร่วมกันกับการสอนนาฏศิลป์ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น วิธีที่นำมาใช้มีรายละเอียดดังนี้

วิธีการสอนนาฏศิลป์

1 การสอนแบบสาธิต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้อธิบายวิธีการสอนแบบสาธิตว่า เป็นการสอนที่ผู้แสดงหรือกระทำให้ดูเป็นตัวอย่างพร้อม ๆ กับการอธิบาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการสังเกต ขั้นตอนการสาธิต วิธีสอนแบบนี้เหมาะสำหรับการสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นขั้นตอนการปฏิบัติ คือ ผู้เรียนได้สังเกตการณ์สาธิตของครูผู้สอนแล้วปฏิบัติตามการสาธิต ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจวิธีปฏิบัติได้ดี เพราะเป็นประสบการณ์ตรงสามารถมองเห็นจากครูผู้สอนอย่างชัดเจน

ความมุ่งหมายของการสอนแบบสาธิต มีดังนี้

1. กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน
2. เน้นคำถามหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยเฉพาะ
3. อธิบายหลักการ
4. พัฒนาการฟังและการสังเกตอย่าง ใช้ความคิดของผู้เรียน
5. แสดงเทคนิค วิธีการ
6. สรุปความเข้าใจของบทเรียน
7. แสดงวิธีใช้หลักการ

8. การทบทวนบทเรียน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางการสอนแบบสาธิต จะมีคุณค่ามากขึ้นอยู่กับแนวทางการใช้วิธีสอนดังนี้

1. ในระหว่างสาธิตผู้สอนต้องเอาใจใส่ต่อผู้เรียนทุกคน โดยมั่นใจว่าผู้เรียนทุกคนได้เห็นและกำลังสนใจการสาธิตอยู่
2. ขณะที่ผู้สอนเป็นผู้แสดงการสาธิต ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมบ้าง
3. ระหว่างที่สาธิตควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม
4. ผู้สอนควรมั่นใจว่า การสาธิตนั้น ๆ มีประโยชน์ต่อผู้เรียน
5. ระหว่างการเรียนการสอนด้วยวิธีการสาธิต ผู้สอนไม่ควรบรรยายหรืออธิบาย

มากเกินไป เพราะจะทำให้การสาธิตขาดความตื่นเต้น เข้าใจ

6. ผู้สอนไม่ควรเร่งสาธิต คือ สาธิตให้ผู้เรียนดูเป็นลำดับขั้นตอน ไม่ควรคิดว่าการบรรยายอย่างผู้เรียนเข้าใจแล้ว

จะเห็นได้ว่า การสอนแบบสาธิตนั้นมีประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างมากที่จะเน้นให้นักเรียนสังเกตและปฏิบัติตาม มีความมั่นใจในการปฏิบัติกิจกรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถาม สรุปความคิดเห็นต่อกิจกรรมการเรียนของตนและผู้เรียนมีส่วนร่วม

2 การสอนแบบฝึกปฏิบัติ

ทิสนา แจมมณี (2545) ได้อธิบายถึงวิธีสอนโดยการให้ปฏิบัติว่า เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการพัฒนาทักษะทางภาษา ดนตรี ขับร้อง นาฏศิลป์และด้านศิลปะ เป็นต้น โดยใช้วิธีการฝึกฝนซ้ำ ๆ จนกระทั่งนักเรียนเกิดทักษะที่ต้องการถึงขั้นที่กำหนดไว้ การฝึกปฏิบัตินี้อาจทำการฝึกในลักษณะเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มพร้อม ๆ กันแล้วแต่ความเหมาะสม ซึ่งครูจะทำหน้าที่อธิบายและสาธิตทักษะที่ต้องการฝึกฝน ให้นักเรียนดูเป็นตัวอย่างแล้วจึงให้นักเรียนทำการฝึกโดยมีครูคอยดูแลการฝึกให้คำแนะนำ ช่วยแก้ไขจุดบกพร่อง จนกระทั่งนักเรียนมีทักษะที่ต้องการพัฒนา ถึงระดับที่กำหนดไว้ การสอนแบบฝึกปฏิบัตินี้นักเรียนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมตลอดเวลา เพราะเป็นการกระทำซึ่งนักเรียนทุกคนต้องฝึกปฏิบัติ และขณะฝึกอาจมีการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการฝึกปฏิบัติด้วย เช่น รูปภาพ ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง หรือเทปบันทึกภาพ ประโยชน์ของวิธีการสอนแบบฝึกปฏิบัติคือ ใช้สำหรับการพัฒนาทักษะที่ต้องการเป็นการส่งเสริมการเรียน และการฝึกฝนด้วยตนเองให้นักเรียนรู้จักการเรียนรู้อย่างการกระทำ สำหรับข้อจำกัดของการสอนแบบฝึกปฏิบัติ คือ ถ้าครูใช้วิธีฝึกปฏิบัตินี้มากเกินไปจนเป็นการเพื่อจะให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย และขณะที่นักเรียนทำการฝึกปฏิบัติครูควรแนะนำช่วยเหลือนักเรียนอย่างทั่วถึง

ความสำคัญของการสอนแบบฝึกปฏิบัติ เป็นการสอนที่ทำให้การเรียนการสอนสมบูรณ์ เพราะเป็นการศึกษาที่ผสมผสานกันระหว่างภาคทฤษฎี และปฏิบัติ นักเรียนได้เรียนรู้

จากของจริงและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การสอนแบบนี้จะช่วยให้นักเรียนเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ในเรื่องการนำไปใช้ ครูผู้สอนได้เห็นผลการสอนทันที สอนแล้วนักเรียนทำได้จริงหรือไม่ นอกจากนี้การสอนและการเรียนแบบฝึกปฏิบัติยังมีความสำคัญของการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ พร้อม ๆ กันไปด้วย

วัตถุประสงค์สำคัญของการสอนแบบฝึกปฏิบัติ

1. เพื่อเรียนรู้ด้านวิธีการ ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงจากการสังเกตและทดลอง
2. เพื่อฝึกทักษะ ควรเป็นทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้และฝึกเพิ่มเติม

เมื่อนำไปใช้

3. เพื่ออธิบายหลักการที่มีลักษณะเป็นนามธรรม จึงต้องอาศัยการปฏิบัติให้เข้าใจ
4. เพื่อฝึกการใช้เครื่องมือ
5. เพื่อฝึกการรวบรวมข้อมูล แปลความจัดหมวดหมู่แล้วสรุป นำไปแก้ปัญหา

ด้วยตนเอง

6. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ทดลองด้วยวิธีการต่าง ๆ
7. เพื่อเป็นการสนองจุดมุ่งหมายทางการศึกษาด้านทักษะพิสัย (Psychomotor)

คือมุ่งให้เห็น เข้าใจ สัมผัสและปฏิบัติได้ในสิ่งที่เรียน

การจัดกลุ่มผู้เรียนในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมของการสอนแบบฝึกปฏิบัตินั้น

สามารถฝึกปฏิบัติเป็นรายบุคคลและรายกลุ่มย่อย จำนวนคนในแต่ละกลุ่มประมาณ 4 - 6 คน ควรคละ เก่ง ปานกลาง อ่อนเข้าด้วยกัน เพื่อจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บทบาทของครูในการสอนแบบฝึกปฏิบัติ เป็นการสอนที่ครูต้องเตรียมผู้เรียน โดยเร้าความสนใจและชี้แจงจุดประสงค์ในการเรียนให้ชัดเจน ครูต้องสาธิตและอธิบายกระบวนการปฏิบัติ และให้คำแนะนำหลังจากที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมแล้ว ครูนำอภิปรายสรุปผลการเรียน และทำการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม(วิไลวรรณ พิศประเสริฐ, 2543)

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านนาฏศิลป์โดยใช้วิธีการฝึกฝนซ้ำ ๆ จนกระทั่งผู้เรียนเกิดทักษะการฝึกปฏิบัติ อาจฝึกเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยครูเป็นผู้คอยดูแลช่วยเหลือให้คำแนะนำ การสอนแบบฝึกปฏิบัติ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมตลอดเวลา ขณะฝึกอาจใช้สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการฝึกปฏิบัติ เช่น รูปภาพ แถบบันทึกเสียง วีดิทัศน์

ประโยชน์ของการฝึกปฏิบัติ คือ เป็นการพัฒนาทักษะที่ต้องการให้ผู้เรียนรู้จักการเรียนรู้ด้วยการกระทำ ส่วนข้อจำกัด คือ ครูใช้วิธีฝึกปฏิบัติมากเกินไป ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายขณะที่ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ ครูควรช่วยเหลือดูแลอย่างทั่วถึง

3 การสอนแบบให้ปฏิบัติจริง (Performance Test)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้อธิบายและชี้แจงเกี่ยวกับการสอน แบบให้ปฏิบัติจริงว่า การจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยเน้นการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็น

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนเผชิญกับสถานการณ์จริง โดยฝึกปฏิบัติจริง ฝึกคิด ลงมือทำ แสวงหาความรู้ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งการสอนให้ปฏิบัติจริง

มีหลักเกณฑ์การสอน จุดมุ่งหมายการสอน และขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

หลักเกณฑ์การสอน

1. วางจุดประสงค์ของการฝึกปฏิบัติให้ชัดเจน
2. กำหนดหน้าที่ของแต่ละคนให้แน่นอน
3. บอกวิธีการหาความรู้ จากที่ใด เมื่อไร และอย่างไร

จุดมุ่งหมายของการสอน

1. เพื่อให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้วิธีการด้วยตนเอง
2. เพื่อให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้หลักการจากการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง
3. เพื่อให้ผู้เรียน ได้รับทราบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นหมวดหมู่ด้วยตนเอง
4. ผู้เรียน ได้ฝึกการใช้เครื่องมือประกอบการฝึกปฏิบัติ
5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ทดลองเทคนิคต่าง ๆ ด้วยตนเอง

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้

1. สำรวจความต้องการของผู้เรียน
2. วิเคราะห์หลักสูตรและคำอธิบายรายวิชา
3. จัดทำแผนการสอน และหาสื่อการเรียนรู้
4. จัดเตรียมแหล่งเรียนรู้
5. วัดผลประเมินผล
6. สรุปและเสนอแนะผลการเรียน
7. ปรับปรุงการเรียนรู้และนำไปใช้

4 การสอนแบบบรรยาย

การสอนบรรยายหรืออธิบาย เป็นการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญในการเรียนการสอน เป็นการเสนอเรื่องราวให้นักเรียนทราบทั้งหมด วิธีนี้อาจจะเป็นการบรรยายโดยมีอุปกรณ์การสอนประกอบ หรือบรรยายโดยการสาธิตประกอบ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้กล่าวถึงวิธีสอนแบบบรรยายไว้ ดังนี้

การสอนแบบบรรยายเป็นการสอนที่ครูสามารถสอนเนื้อหาความรู้แก่นักเรียนได้มากในคาบเวลาหนึ่ง โดยยึดครูเป็นศูนย์กลางการเรียน ผู้เรียนเป็นผู้รับฟังและจดบันทึกความรู้ เป็นการประหยัดเวลาในการทำกิจกรรม วิธีสอนแบบนี้จะได้เนื้อหามากกว่าวิธีสอนแบบอื่น ๆ ครูต้องเตรียมการสอนมาเป็นอย่างดี ควรใช้สื่อประกอบการอธิบายด้วย สามารถสอนผู้เรียนได้จำนวนมาก ตั้งแต่ 20 - 200 คน เป็นการสอนที่มีข้อดีคือ สอนได้ง่าย ใช้อุปกรณ์การสอนน้อย

แต่ใช้ความสามารถของผู้สอนเป็นหลัก วิธีสอนแบบนี้ใช้เมื่อครูต้องการเสนอความรู้ให้แก่ผู้เรียน เสนอเนื้อหาของบทเรียน ต้องการขึ้นบทเรียนใหม่ อธิบายตำราและนักเรียนต้องรับฟังข้อมูลก่อนการปฏิบัติกิจกรรม การสรุปสิ่งที่เรียน นับได้ว่าการสอนแบบบรรยายมีประโยชน์ต่อผู้เรียนเช่นเดียวกับการสอนแบบอื่น ๆ และยังคงเป็นวิธีการสอนที่ใช้กันแพร่หลายมากในปัจจุบัน

5 การสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์

เป็นการสอนที่ยึดกลุ่มเป็นหลักในการทำกิจกรรม ผู้เรียนได้รับบทบาทของตนเอง หน้าที่รับผิดชอบ การสอนแบบนี้ครูต้องรู้หลักการสอน การกำหนดขั้นตอนการสอน และรู้จักลักษณะของนักเรียนในกลุ่มผู้เรียน ต้องรู้จักทำงานกลุ่ม รู้จักปรับตัว และมีความไว้วางใจต่อความรู้สึกของผู้ร่วมกลุ่ม ใจกว้าง กล้าแสดงออก

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2543) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์ไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขึ้นวางแผน ผู้สอนควรวางแผนการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหา
2. ขึ้นลงมือปฏิบัติ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรมทุกคน
3. ขึ้นประจักษ์ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมจนประจักษ์ว่าตนได้เรียนรู้สิ่งใด

ด้วยตนเอง

4. ขึ้นวิเคราะห์ นำสิ่งที่เรียนไปวิเคราะห์เองหรือร่วมกับเพื่อน
5. ขึ้นประเมิน นำความรู้ที่วิเคราะห์แล้วมาประเมินผลร่วมกันกับกลุ่มเพื่อรวบรวมความรู้ไว้

เป็นหมวดหมู่

6. ขึ้นนำไปใช้ นำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์

6 การสอนซ่อมเสริม

คลาและสตาร์ (Clark & Starr, 1972 อ้างถึงใน กาญจนา เกียรติประวัติ, 2524) กล่าวถึงการสอนซ่อมเสริมไว้ว่า เป็นการสอนสำหรับผู้เรียนที่ยังไม่ผ่านจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติในการประเมินผลนักเรียนไว้ว่า นักเรียนคนใดไม่ผ่านจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ให้ถือเป็นหน้าที่ของครูที่ต้องสอนซ้ำ เพื่อให้ผู้เรียนผ่านได้ในเวลาไล่เลี่ยกันกับเพื่อนร่วมชั้นด้วย ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรียกการปรับปรุงแก้ไขนี้ว่า “การสอนซ่อมเสริม”

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ทราบว่าการสอนนาฏศิลป์ เป็นการสอนด้านทักษะการรำที่จำเป็นต้องใช้การสอนแบบต่าง ๆ ร่วมด้วย เพื่อประสิทธิภาพในการสอน และสิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกประการหนึ่ง คือ วิธีสอนให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการเรียน เพราะการแสดงจะสวยงามน่าดูนั้น ผู้แสดงต้องมีทักษะในการร่ายอย่างคล่องแคล่ว มีลีลาท่าทำที่อ่อนช้อยงดงามตามแบบนาฏศิลป์ไทย โดยการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ได้แก่ แขน ขา มือ ลำตัว ศีรษะ และไหล่ให้เคลื่อนไหวไปพร้อม ๆ กัน โดยการสังเกตและเลียนแบบจากครูผู้สอนหรือสื่อการสอนที่กำหนดไว้ให้ดีที่สุด

ดังนั้น หากจะทำการสอนนาฏศิลป์ให้ประสบความสำเร็จ จึงควรรีบบeginning ตอน วิธีการสอน ทักษะแล้วนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7 การสอนทักษะ

การสอนให้เกิดทักษะ นอกจากอาศัยสติปัญญา ความคิด ความรู้ความเข้าใจและ เจตคติต่อนาฏศิลป์ไทยแล้ว ยังต้องอาศัยทักษะในการทำงาน ทักษะเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้ การทำงานคล่องแคล่วมีประสิทธิภาพ มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของทักษะ ดังนี้

ครอนบัก (Cronbach, 1977 อ้างถึงใน อมรา กล้าเจริญ, 2535)

กล่าวว่าทักษะเป็นการปฏิบัติที่เกิดจากการเรียนรู้ สามารถกระทำได้โดยแทบจะไม่ต้องใช้ความคิด

แกริสัน (Garrison, 1972 อ้างถึงใน เรณู โกลินานนท์, 2544) กล่าวถึงความหมายของทักษะว่า ทักษะเป็นแบบของพฤติกรรมที่กระทำไปด้วยความราบเรียบ (Smoothly) ถูกต้องรวดเร็วและแม่นยำ ซึ่งเป็น ผลมาจากการพัฒนาตนเอง

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) ได้ให้ความหมายของทักษะว่า หมายถึง การปฏิบัติที่เกิดจากการเรียนรู้ สามารถทำได้โดยแทบจะไม่ต้องใช้ความคิด แล้วพัฒนามาเป็นความสามารถ เฉพาะตัว

กระทรวงศึกษาธิการ (2545) ได้ให้ความหมายของทักษะว่า หมายถึงการเรียนรู้ที่แสดงออกใน ด้านการบังคับกลไกของร่างกายให้ปฏิบัติงานต่าง ๆ มี 7 ระดับ ได้แก่ รับรู้การกระทำ การเตรียมความ พร้อม การตอบสนองภาพ ปรับกลไกการตอบสนอง ตอบสนองโดยอัตโนมัติ ดัดแปลงกระบวนการ ตอบสนอง และประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ

สำหรับขั้นตอนการสอนทักษะ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้เสนอขั้นตอนการ สอนทักษะเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นรู้ชัดเห็นจริง และขั้นลงมือกระทำ ดังนี้

1. ขั้นรู้ชัดเห็นจริงประกอบด้วย

- 1.1 การบรรยายนำ เพื่อให้ข้อมูลโดยตั้งคำถามหรือยกตัวอย่างที่ใกล้ตัวนักเรียน
- 1.2 ให้ประสบการณ์การใช้ทักษะ ได้แก่ การให้ผู้เรียนฝึกหรือแสดงตามครู
- 1.3 การสาธิตโดยแสดงบทบาทสมมติ
- 1.4 การวิเคราะห์จากสถานการณ์จำลอง หรือจากการสาธิต เพื่อให้เข้าใจชัดเจน

ถึงขั้นตอนและวิธีการในแต่ละขั้นตอน

2. ขั้นลงมือกระทำ

- 2.1 ฝึกปฏิบัติตามบทบาทสมมติ โดยให้ผู้เรียนฝึกและเพื่อน ๆ ช่วยกันดูว่า

มีการใช้ทักษะอย่างไร

- 2.2 ผู้เรียนประเมินกันเอง หรือผู้สอนกับผู้เรียนช่วยกันประเมินกันเอง

ดี เซกโก (De Cecco, 1974 อ้างถึงใน ขนิษฐา โพธิสินธุ์, 2537)

เสนอขั้นตอนการสอนทักษะไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ทักษะที่จะสอน ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์งานที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติก่อนว่างานประกอบไปด้วยทักษะอะไร เช่น ทำนั่ง ทำจับมือ ทำตั่งวง ทักษะเหล่านี้อาศัยกลไกของร่างกาย

2. ประเมินความสามารถเบื้องต้นของผู้เรียน ประเมินทักษะเก่าสู่ทักษะใหม่ ถ้าขาดทักษะนั้น ๆ ต้องเสริมให้มีพื้นฐานความรู้ให้เพียงพอ

3. จัดขั้นตอนการฝึกให้เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก จากทักษะพื้นฐานไปสู่ทักษะที่ซับซ้อนให้ฝึกทักษะย่อยก่อน เช่น การฝึกคัดตัวขั้นพื้นฐานทาง่าย ๆ เพื่อสู่ทำที่ยากขึ้น

4. สาธิตและอธิบายแนะนำเป็นขั้น ๆ ให้ผู้เรียนเห็นลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ จากตัวอย่างที่ผู้สอนสาธิตให้ดูหรือจากสื่อวีดิทัศน์ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเห็นรายละเอียดการปฏิบัติ จากสื่อวีดิทัศน์อีกครั้ง

5. จัดให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง โดยคำนึงถึงหลักของความต่อเนื่องคือ เรียนตามลำดับอย่างต่อเนื่อง ฝึกหัดด้วยการเน้นทักษะย่อย แก้ไขเมื่อผิด แบ่งเวลาฝึก ให้การเสริมแรง รู้ผลทันที

เดวิส (Davies, 1971 อ้างถึงใน ทิศนา แจมมณี, 2545) ซึ่งได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสอนให้เกิดทักษะไว้ว่า ทักษะส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยทักษะย่อยแล้วค่อยเชื่อมโยง ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จเร็วขึ้น ดังนี้

1. ขั้นสาธิตทักษะ เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้เห็นทักษะที่ต้องการให้ผู้เรียนกระทำได้ในภาพรวมก่อนการสาธิต โดยแนะนำให้ผู้เรียนสังเกต ซึ่งแนะจุดสำคัญให้

2. ขั้นสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อยแต่ละส่วน โดยให้ผู้เรียนสังเกต และทำตามทีละส่วนอย่างช้า ๆ

3. ขั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อยโดยไม่ต้องดูแบบ หากคิดจัดครูผู้สอนควรชี้แนะ แก้ไขจนผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์และชำนาญ

4. ขั้นใช้เทคนิควิธีการ เมื่อผู้เรียนปฏิบัติได้แล้วผู้สอนอาจใช้เทคนิคที่จะช่วยให้ผู้เรียนปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้น

5. ขั้นผู้เรียนเชื่อมโยงทักษะย่อยเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องจนจบแล้วปฏิบัติซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง จนสามารถปฏิบัติได้อย่างชำนาญ

สรุปว่า ทักษะคือความสามารถในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว ชำนาญและมีประสิทธิภาพ ดังเช่น

1. ทักษะจะเกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติ
2. การปฏิบัติแบบแบ่งระยะเวลาปฏิบัติให้มีเวลาหยุดพักเป็นช่วง ๆ
3. การรับรู้ผลการปฏิบัติจะส่งผลให้เกิดทักษะได้ดี
4. การปฏิบัติตามขั้นตอนจากการสังเกต การสาธิตนั้นในการสอนทักษะจึงต้องเน้นการลงมือปฏิบัติอย่างมีหลักการเป็นสำคัญ

กาเย่ (Gagne, 1974 อ้างถึงใน ทิศนา แคมมณี, 2545) ได้เสนอแนะ กระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ประสบความสำเร็จ โดยใช้เทคนิค 9 ขั้นไว้ดังนี้

1. กระตุ้นและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้พร้อมที่จะเรียน เน้นการใช้รูปแบบ ใช้คำถาม การสาธิต
2. แจ้งวัตถุประสงค์ของบทเรียน เพื่อให้ผู้เรียนทราบและเป็นแนวทางนำไปสู่จุดประสงค์นั้นได้ การบอกอาจใช้คำถามหรือบอกโดยตรงก็ได้
3. กระตุ้นให้ผู้เรียนระลึกถึงความรู้เดิมก่อนที่จะเรียนสิ่งใหม่ เป็นการเชื่อมโยง ความรู้เก่ากับความรู้นี้ใหม่ และพร้อมที่จะเรียนต่อไป
4. เนื้อหา เป็นการถ่ายทอดความรู้โดยครู วัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอนต่าง ๆ
5. ให้ความช่วยเหลือผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ถูกต้อง โดยใช้วิธีการหรือสื่อต่าง ๆ
6. กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความสามารถ เพื่อจะได้มีโอกาสตอบสนองต่อสาระที่เรียนทำให้เกิดการเรียนรู้
7. ข้อมูลป้อนกลับ เป็นการบอกผลหลังจากผู้เรียนปฏิบัติแล้ว เพื่อเป็นแนวทางในการให้ผู้เรียนปรับปรุงแก้ไข จนบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้
8. ประเมินผลด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เช่น แบบทดสอบ คำถาม แบบฝึกหัด วัตถุประสงค์ที่เรียนและสิ้นสุดการเรียนเพื่อนำผลมาปรับปรุงแก้ไข
9. ทำให้ผู้เรียนเกิดความจำถาวร เป็นการถ่ายโยงความรู้เป็นการฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดความคงทนถาวร

เทคนิค 9 ขั้นของกาเย่ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการสอนโดยทั่ว ๆ ไปที่นักการศึกษาต่าง ๆ เสนอหลักการสอนได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นสอน ขั้นสรุปและประเมินผล

นอกจากการสอนให้เกิดทักษะแล้วยังมีการสอนให้ผู้เรียนรักในวิชาที่เรียน คือ การสอนให้เกิดเจตคติ (Attitude) เป็นเรื่องความรู้สึกที่พอใจหรือไม่พอใจ ชอบ ไม่ชอบ ดังนั้นเจตคติที่บุคคลแสดงออกมามี 2 ด้าน คือ เจตคติทางด้านบวก เป็นลักษณะที่ดี การยอมรับ โดยการสังเกตจากพฤติกรรม ชอบ พพอใจและเห็นว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์ ส่วนเจตคติทางลบ คือ การไม่ยอมรับ โดยการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกไม่ชอบ ไม่พอใจ ไม่ถูกใจ และไม่เห็นสิ่งนั้นมีประโยชน์

8 ขั้นตอนการสอนนาฏศิลป์

นาฏศิลป์เป็นการเรียนที่เน้นทักษะการปฏิบัติ ซึ่งมีความแตกต่างจากการสอนวิชาอื่น ๆ กล่าวคือ นาฏศิลป์เป็นการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย อย่างมีลีลาท่าทางที่อ่อนช้อยและงดงาม ดังนั้นการสอนนาฏศิลป์จึงจำเป็นต้องมีหลักการสอนนาฏศิลป์โดยเฉพาะ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งถวัลย์ ฆาตจรัส และวรรณิ สมานสารกิจ (2547) ได้เสนอแนะวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนาฏศิลป์ ดังนี้

1. คำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคล
2. ควรอธิบายประกอบการสาธิต
3. ฝึกการใช้ภาษาท่าแสดง ความหมาย ความรู้สึก และบุคลิกภาพให้สัมพันธ์กัน
4. ฝึกการรำประกอบบทเพลงง่าย ๆ สั้น ๆ ให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก
5. ควรปลูกจิตสำนึก ระเบียบวินัย ความมีมารยาท ควรมีน้ำใจ การให้ความร่วมมือ

ในกลุ่ม เป็นต้น

วิธีการสอนนาฏศิลป์และขั้นตอนการสอนมีดังนี้ (เรณู โกสินานนท์, 2548)

1. สอนจากง่ายไปหายาก เช่น สอนการทำมือจีบและวงก่อนที่จะสอนให้นักเรียนทำท่าสอดสร้อยมาลา
2. สอนตามความสามารถของบุคคล เช่น นักเรียนคนไหนรำได้เร็วก็จะสอนเร็ว แต่ถ้านักเรียนคนไหนรำได้ช้า ครูก็จะต่อท่ารำหรือสอนรำให้อย่างช้า ๆ
3. เปลี่ยนแปลงท่ารำที่ยากให้เป็นท่ารำที่ง่าย แต่มีความหมายของภาษาท่ารำคงเดิม ท่ารำบางท่า อาจยากเกินความสามารถของผู้เรียน ครูผู้สอนอาจจะพิจารณาเปลี่ยนแปลงท่ารำให้ง่ายขึ้น เพื่อให้ นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ การเปลี่ยนแปลงท่ารำ จะต้องคำนึงถึงความหมายของท่ารำเป็นสำคัญ คือ เมื่อ เปลี่ยนท่ารำที่ยากเป็นท่ารำที่ง่ายแล้ว ความหมายของท่ารำต้องไม่เปลี่ยนไป
4. การสอนแต่ละท่า ต้องอธิบายและแนะนำอย่างละเอียด ตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า
5. ระหว่างปฏิบัติท่ารำ ครูต้องคอยสังเกตและเตือน ถิลาการรำของผู้เรียนให้อยู่ในระดับที่ ถูกต้องเสมอ เช่น ขณะรำต้องคืนหลัง คืนไหล่ ไม่ก้มหน้าตลอดเวลาขณะรำ การสอนนาฏศิลป์ต้องมีความละเอียดถี่ถ้วนมากกว่าการสอนหนังสือ เพราะต้องอาศัยเวลาในการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความชำนาญ โดยเฉพาะท่ารำนาฏศิลป์ไทย มีความละเอียดละไม อวัยวะทุกส่วนจากแขน-ขา-มือ-เท้า-ลำตัว-ศีรษะ-ไหล่ ต้องเคลื่อนไหวไปพร้อม ๆ กัน ยกแก่การปฏิบัติให้ได้ผลดีในระยะเวลาสั้น ดังนั้นการต่อท่ารำหรือสอนรำ ให้นักเรียนต้องยึดหลักเดียวกันคือต่อท่ารำหรือสอนรำ ทีละท่ารำ และแต่ละท่าต้องสอนซ้ำ ๆ กัน จนเห็นว่า นักเรียนสามารถรำได้แล้วด้วยตนเองจึงจะต่อท่ารำต่อไปให้
6. สังเกตท่าทางการรำของนักเรียน ถ้าพบว่ารำไม่ถูกต้องครูผู้สอนต้องแนะนำ อธิบายให้ นักเรียนปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ไม่ปล่อยให้ นักเรียนจำผิดต่อไป
7. การใช้ศัพท์นาฏศิลป์ในบางครั้งครูผู้สอนอาจเปลี่ยนใช้คำศัพท์ที่ฟังแล้วเข้าใจง่ายง่าย เพื่อให้ นักเรียนเข้าใจง่ายและจำได้อย่างรวดเร็ว และเมื่อนักเรียนจำได้แล้วครูจึงบอกให้ทราบถึงศัพท์ที่เรียกที่ ถูกต้อง ตามหลักวิชานาฏศิลป์ การบอกอาจบอกควบคู่ไปกับขณะต่อท่ารำ หรืออธิบายให้เข้าใจภายหลังได้ แต่ควรให้นักเรียนจำชื่อที่ถูกต้องได้
8. ให้นักเรียนฝึกร้องเพลงประกอบการรำไปพร้อม ๆ กับการฝึกรำ เพื่อให้ นักเรียนสามารถ ร้องเพลงที่รำได้อย่างถูกต้องด้วยตนเอง เพื่อเวลาซ้อมรำด้วยตนเองก็สามารถรำได้

อย่างถูกต้องตามเพลง และเป็นการปลูกฝังนิสัยการร้องเพลงไทยให้นักเรียนเกิดความรัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของเพลงไทยอีกด้วย

9. การสอนรำแต่ละเพลง ทำรำที่สอนควรเป็นมาตรฐานแบบแผนเดียวกัน เพื่อให้นักเรียนที่ได้เรียนรุ่นต่อมาจะได้รำเหมือนกัน ทำให้ผู้เรียนไม่สับสน

10. เปรียบเทียบท่ารำ นำท่ารำที่คล้ายกันมาเปรียบเทียบทำให้ดู เพื่อให้เห็นความแตกต่างของท่ารำ และไม่ทำให้ผู้เรียนจำท่ารำปะปนสับสนกัน เพราะคิดว่าท่ารำเหมือนกัน เช่น การม้วนมือ สลักมือ และคลายมือ

11. วิธีสาธิตโดยรำนำหน้าให้นักเรียนดู ครูผู้สอนควรรำนำหน้า 2 แบบ คือ

11.1 ครูรำนำหน้านักเรียน คือ ครูอยู่ด้านหน้าของนักเรียนและหันหลังให้นักเรียน นักเรียนจะมองเห็นด้านหลังของครูและรำตามครู

11.2 ครูรำต่อหน้าหรือรำประจันหน้า คือ ครูหันหน้าเจอกับนักเรียน แต่ครูจะรำสลับด้านกับนักเรียน เช่น ท่ารำจริงจับมือขวา ครูก็จับมือซ้ายหรือเรียกว่า ครูรำเป็นกระจกให้นักเรียนดูให้ถนัดและชัดเจน วิธีการนี้เป็นวิธีการสาธิตที่ดี เพราะขณะที่ครูสาธิตให้นักเรียนดูและรำตาม ครูสามารถมองเห็นท่ารำของนักเรียน และสามารถบอกหรือชี้แนะนักเรียนได้ขณะกำลังสาธิต

12. การจัดแถวขณะรำ หรือตำแหน่งที่รำ ควรฝึกให้นักเรียนระวังเรื่องตำแหน่งที่อยู่ขณะรำไม่ว่าจะรำอยู่กับที่ หมุนตัวหรือวิ่งไปมา

13. การสอนแยกท่ารำให้เข้าใจทีละอย่าง เช่น ท่ารำบางท่าต้องปฏิบัติพร้อมกันทั้งมือและเท้า ครูอาจแยกสอนทีละอย่าง โดยสอนให้ปฏิบัติส่วนมือจนคล่อง แล้วจึงสอนให้ปฏิบัติส่วนเท้า และเมื่อคล่องแล้วจึงสอนทั้งมือและเท้ารวมกัน

14. การใช้เพลงประกอบการสอนแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

14.1 ยังไม่ใช้เพลง คือ ครูสาธิตท่ารำให้นักเรียนดูและให้นักเรียนรำตามครูบ่อย ๆ จนสามารถรำได้ ขั้นนี้ครูเป็นผู้ร้องเพลงเอง และให้นักเรียนฝึกร้องพร้อมครูไปด้วย

14.2 เริ่มใช้เพลงบ้างเมื่อสอนท่ารำหรือต่อท่ารำไปได้พอสมควรแล้ว ควรให้นักเรียนได้ฟังเพลงจากเทปบันทึกเสียงและฝึกร้อง ฝึกรำไปเรื่อย ๆ กับเพลงจริง

14.3 เมื่อสอนท่ารำหรือต่อท่ารำจบเพลงแล้ว ควรให้นักเรียนได้ฝึกรำ ตั้งแต่ต้นจนจบ พร้อมเพลงจริงจากเทปบันทึกเสียง และอาจให้นักเรียนร้องเพลงควบคู่ไปกับเพลงจากเทปบันทึกเสียงด้วย เพื่อให้นักเรียนร้องเพลงและรำประกอบเพลงได้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนการสอนนาฏศิลป์ในระดับประถมศึกษา

1. การเตรียมตัวของครู

1.1 ศึกษาหลักสูตรในระดับชั้นที่สอน

1.2 ศึกษาแนวการสอน

1.2.1 การสอนดนตรีและนาฏศิลป์ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์

1.2.2 การสอนดนตรีและนาฏศิลป์ ควรใช้เอกสารต่าง ๆ นอกเหนือจากหลักสูตร เช่น คู่มือการสอนนาฏศิลป์ เป็นต้น

1.2.3 ดนตรีและนาฏศิลป์ประกอบด้วยกิจกรรมใหญ่ 4 กลุ่ม คือ การเน้นจังหวะ ร้องเพลง การฟัง และนาฏศิลป์ กิจกรรมทั้ง 4 กลุ่มนี้ ควรจะสอนไปพร้อม ๆ กัน แต่จะเน้นกิจกรรมใดมากหรือน้อยกว่ากันให้พิจารณาจากแผนการสอนนั้น ๆ

1.2.4 การสอนควรเป็นรูปแบบของการสาธิตก่อน ในขณะที่ผู้สอน อาจใช้วิธีสอนแบบอื่น ๆ เข้าผสมผสานกันในบางครั้ง

1.2.5 มีลำดับขั้นตอนในการสอน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ เข้าใจในกิจกรรมทั้งการเรียนภาคทฤษฎีและการฝึกภาคปฏิบัติควบคู่กัน

1.2.6 ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรหาสื่อการเรียนมาใช้ ประกอบการสอน

1.3 ศึกษาการแบ่งเนื้อหากิจกรรมดนตรีและนาฏศิลป์ ซึ่งการเรียนดนตรีและนาฏศิลป์ ระดับประถมศึกษาเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติซ้ำ ๆ กัน จึงจำเป็นต้องจัดแบ่งเนื้อหาของกิจกรรมในแต่ละหัวข้อให้เด่นชัด และจัดสรรเวลาของแต่ละแผนให้ได้ครบตามกำหนด

1.4 ศึกษาสื่อการเรียนการสอน ที่จำเป็นในการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ต้องการให้ผู้เรียนมีโอกาส แสดงออก และให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพราะฉะนั้นสื่อการเรียนการสอนจึงมีความจำเป็นสำหรับการสร้างประสบการณ์ และความรู้ในการเรียนดนตรีและนาฏศิลป์ สื่อการเรียนประกอบด้วย

1.4.1 สื่อที่เป็นเอกสาร

1.4.2 สื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์

1.5 ศึกษาหลักของการวัดผลและการประเมินผลก่อนดำเนินการวัดผลและประเมินผล เพื่อทราบว่านักเรียนได้รับความรู้และมีประสบการณ์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงใด เครื่องมือในการวัดผล คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจผลงานจากการปฏิบัติจริง และการทดสอบโดยข้อเขียน เครื่องมือวัดผลแต่ละประเภท ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการติดตามผล การเรียนการสอนต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้ได้ครบทุกด้าน จึงสามารถที่จะนำไปวินิจฉัยความบกพร่องของนักเรียนเพื่อแก้ปัญหาต่อไปได้ถูกต้อง

2. การเตรียมบันทึกการสอนและใช้แผนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครูผู้สอน ปัจจุบันนี้จะพบว่า มีแผนการสอนและคู่มือครูไว้ให้ครูผู้สอนเกือบจะสมบูรณ์แล้ว คือ มีแผนการสอนอย่างละเอียด บอกกิจกรรม เนื้อหาและขั้นตอนการสอน ฉะนั้นก่อนการสอนครูควรศึกษา

แผนการสอนและคู่มือครูอย่างละเอียด

3. วิธีการสอนในชั้นกิจกรรมการสอนรำ

3.1 ขึ้นกำหนดบทเรียน

- 3.1.1 ชื่อของบทเรียน (ชุดฟ้อนที่จะจัดสอน)
- 3.1.2 ทำนองเพลง
- 3.1.3 ชนิดของเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบรำ
- 3.1.4 ความเป็นมาของการรำที่จะสอน
- 3.1.5 นักเรียนต้องเข้าใจ ลักษณะของเนื้อเพลง ในด้านการประชาสัมพันธ์

และความหมาย

- 3.2 ชั้นศึกษาบทเพลงก่อนที่นักเรียนจะรำ ครูควรจะต้องสอนให้รู้จักบทเพลงก่อน คือ
 - 3.2.1 ฟังทำนองเพลงและจังหวะของเพลง
 - 3.2.2 นักเรียนร้องตาม พร้อมเคาะจังหวะตาม
 - 3.2.3 นักเรียนร้องเอง เคาะจังหวะเอง
- 3.3 ชั้นสอนปฏิบัติรำ
 - 3.3.1 เตรียมปฏิบัติรำ ถ้ามีอุปกรณ์การแสดงจะต้องใช้ประกอบ ควรแนะนำวิธีใช้
 - 3.3.2 วิธีปฏิบัติรำ

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย จะมีกระบวนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย
2. ศึกษาหาความรู้และแนวทางการปฏิบัติ
3. ฝึกปฏิบัติกิจกรรม
4. แสดงผลการฝึกปฏิบัติกิจกรรม
5. ประเมินผลการปฏิบัติงาน
6. ปรับปรุงทักษะความสามารถให้ดีขึ้น
7. เผยแพร่ผลงานและความสามารถ ให้เป็นที่ประจักษ์
8. ความภาคภูมิใจ และแสดงออกอย่างสม่ำเสมอ
9. นักเรียนชื่นชมและภาคภูมิใจ เกิดค่านิยมไทย เจตคติและมีบุคลิกภาพที่ดี

5. การวัดและประเมินผลสาระนาฏศิลป์

การวัดและประเมินผลในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปปะเป็นการวัดและการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) หรือการประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) ล้วนเป็นวิธีการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการจัดหลักสูตรของสถานศึกษา ซึ่งตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2542 ในมาตรา 26 กำหนดให้สถานศึกษา จัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาการพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับชั้น และรูปแบบการศึกษา และให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลาย ในการจัดสรรโอกาสการศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้

ประกอบการพิจารณา และยังกำหนดให้สถานศึกษากำหนดหลักสูตรเอง โดยให้ครูผู้สอนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดทำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระศิลปะของตนที่รับผิดชอบเป็นรายปี (ช่วงชั้นปีที่ 1 - 3) และเป็นรายภาค (ช่วงชั้นที่ 4) จะเห็นได้ว่าหลักสูตรใหม่ ครูผู้สอนมิได้รับหน้าที่ หรือทำหน้าที่ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพียงอย่างเดียว ครูต้องมีหน้าที่จัดทำหลักสูตรโดยวิเคราะห์ธรรมชาติของศาสตร์ที่รับผิดชอบ และในช่วงระยะเวลาภายในปีหรือภาค ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร ทำอะไร และเกิดอะไรขึ้นกับผู้เรียน นอกจากนั้นยังต้องทำการวัดและประเมินผลผู้เรียนว่า ได้บรรลุเป้าหมาย เป้าประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ อีกทั้งจะต้องทำการจัดกิจกรรมการประเมินให้ควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนรู้ โดยถูกต้อง ประเมินได้ครอบคลุมครบถ้วนพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งสามด้าน และกำหนดสิ่งที่ต้องประเมิน ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

5.1 ด้านพุทธิพิสัย การประเมินความรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะจะใช้แบบทดสอบ ซึ่งเป็นแบบวิธีการดั้งเดิมก็ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การเรียนรู้ในกลุ่มศิลปะนั้น เป็นการให้ผู้เรียนได้นำความรู้จินตนาการความรู้สึกของผู้เรียนนำเสนอออกมาในรูปของการกระทำของผู้เรียน หรือส่งผ่านสู่สภาพแวดล้อม การร้องเพลงหรือการเต้นรำ เป็นต้น นั่นก็คือ เนื้อหาสาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะและสามารถประเมินได้จากผลผลิตหรือการกระทำที่ผู้เรียนได้แสดงออกและได้ลงมือปฏิบัติจริง ดังนั้น วิธีการประเมินนอกจากจะใช้แบบทดสอบแล้ว การสัมภาษณ์และการประเมินจากผลผลิตที่เห็นจริงย่อมจะรู้ว่าผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหาสาระเพียงใด จากมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ จะมีมาตรฐานที่ให้ผู้เรียนได้วิพากษ์วิจารณ์ ในขณะที่ผู้เรียนกำลังวิพากษ์วิจารณ์งานของตนเองหรือของผู้อื่นก็จะทราบว่าผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหาสาระเรื่องนั้น มากน้อยเพียงใด เทคนิคของการประเมินที่ใช้ อาจจะเป็นการใช้แบบทดสอบ การนำเสนอผลงานการเข้าร่วมกิจกรรม การประเมินตนเอง ฯลฯ

5.2 ด้านทักษะพิสัย การประเมินการปฏิบัติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะชัดเจนเพราะสาระการเรียนรู้ศิลปะนั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการแสดงออกของผู้เรียนทั้งสิ้น จึงเป็นการประเมินที่ครูผู้สอนจะเห็นถึงความต่อเนื่องของทักษะ กระบวนการ (รวมทั้งทักษะกระบวนการวางแผนในการทำงาน) ความคล่องแคล่วซึ่งเป็นองค์รวมของผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ดังนั้น วิธีการที่จะได้มาด้วยผลของการประเมิน เทคนิคของการประเมินก็คือกระบวนการทำงาน กระบวนการกลุ่ม การปฏิบัติงานฝึก การฝึกปฏิบัติงานจริง

5.3 ด้านจิตพิสัย เป็นการประเมินการแสดงออกของผู้เรียนทั้งหมดนับตั้งแต่สีหน้าท่าทาง ความรู้สึกพึงพอใจ บุคลิกท่าทาง การทำงานร่วมกัน เช่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ครูผู้สอนสามารถประเมินด้วยวิธีการสังเกตได้อย่างเด่นชัด และทำการบันทึกการสังเกตพฤติกรรมในทุก ๆ อิริยาบถ ก็จะได้ภาพรวมของผู้เรียนแต่ละคน และครูผู้สอนจะได้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จากการที่ผู้เรียนได้แสดงออก สื่อความเป็นตัวตนผ่านทางสาระของกลุ่มศิลปะ ซึ่งคงต้องใช้วิธีการสังเกต การประเมิน พฤติกรรมการปฏิบัติ การเข้าร่วมกิจกรรม ฯลฯ เพื่อน หรือครูผู้สอนวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้เป็นการประเมิน

อย่างต่อเนื่อง (Dynamic Assessment) ตลอดจนให้มีการปรับปรุง พิจารณาเผยแพร่ใคร่ครวญตรวจสอบ ผลงานของตนเอง และมีการนำผลงานไปจัดแสดง เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานของผู้เรียนแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง

5.4 กำหนดสิ่งที่จะประเมินและเครื่องมือการประเมิน สิ่งที่จะต้องประเมินอาจจะอยู่ในรูปของพฤติกรรมการทำงาน หรือการปฏิบัติตามขั้นตอนการทำงาน ก็คือกระบวนการหลัก ทักษะในการทำงานของผู้เรียน ผลผลิตที่เป็นชิ้นงาน อาจมีผลงานบางชิ้นที่เป็นผลผลิตหรือกระบวนการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่อง ต้องทำเป็นรายงานเพื่อเป็นหลักฐานในการปฏิบัติ ตัวรายงานถือว่าเป็นชิ้นงานที่ควรให้ความสนใจ เพราะต้องทำรายงานเป็นหลักฐานแทนการปฏิบัติงานและผลผลิต (อาจเป็นรูปภาพ ชิ้นงาน ฯลฯ) และนำไปเก็บไว้ในแฟ้มผลงาน

5.5 กำหนดประเด็นการประเมิน เป็นการกำหนดร่วมกันระหว่างผู้เรียน และครูผู้สอนจะพิจารณาจากสิ่งที่จะประเมินอาจเป็นผลงาน ชิ้นงาน การนำเสนอผลงาน รายงาน จนท้ายที่สุดอาจจะเป็นแฟ้มผลงาน ก็ต้องเป็นการตกลงร่วมกันว่าจะประเมินอะไรบ้าง และจะประเมินอย่างไร เพราะผู้เรียนจะได้ใช้ศักยภาพความสามารถร่วมกับความตั้งใจที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่

5.6 กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนและระดับคุณภาพของการประเมิน ในการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ก็คือ การเขียนรายละเอียดการให้คะแนน หรือให้ระดับคะแนนที่มีความชัดเจนและละเอียด ผู้ประเมินท่านใดมาอ่านแล้วเข้าใจตรงกัน ให้คะแนนในระดับเดียวกัน ผู้ตรวจผลงานหรือชิ้นงานหลายคนตรวจได้ตรงกันก็ยิ่งดี ดังนั้น การเขียนรายละเอียดการให้คะแนนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ส่วนระดับคุณภาพของการประเมิน จะเป็นการระบุคุณภาพงานทั้งชิ้น เมื่อรวมแล้วคุณภาพของกระบวนการทำงาน หรือผลผลิตอยู่ในระดับใด อาจจะแบ่งเป็น 3 ระดับ หรือ 4 ระดับก็ได้ แล้วแต่จะพิจารณาร่วมกัน ส่วนมากจะแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับดี ระดับพอใช้ และระดับควรปรับปรุง เพื่อผู้เรียนจะได้ทราบว่าคุณภาพของตนเองอยู่ระดับใด ถ้าต้องการให้ผลงานมีระดับที่ดีขึ้นก็สามารถที่จะปรับปรุง แก้ไขผลงานของตนเองได้จนถึงระดับที่ตนพอใจ

สำหรับวิธีการประเมินนาฏศิลป์ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้เสนอไว้ดังนี้

1. สิ่งที่ต้องประเมิน ได้แก่ ความรู้ ความคิด ทักษะ จริยธรรม ค่านิยม กระบวนการ

และผลงาน

2. เวลาในการประเมิน ต้องประเมินตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุด และประเมินให้เป็นธรรมชาติตามสภาพจริง และประเมินทุกกระยะ

3. ผู้ประเมิน ได้แก่ ผู้เรียน เพื่อน ครู และผู้ปกครอง

4. วิธีประเมิน ประเมินโดยการสังเกต ตรวจงาน จากผลงาน หรือรายงาน สัมภาษณ์ และใช้

แบบทดสอบ

เอกรินทร์ สัมหภาค (2546) ได้สรุปถึงการวัดและประเมินผลการเรียนรู้หรือความก้าวหน้าในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนกว่าการประเมินผลในสาขาวิชาอื่น ๆ การวัดและ

ประเมินผลทางนาฏศิลป์ จะมุ่งเน้นทางด้านการแสดงออกของท่าร่ามากกว่าด้านความรู้หรือข้อเท็จจริง ซึ่งมีการประเมิน 2 ลักษณะ คือ

1. การประเมินผลด้านความรู้ โดยใช้ข้อคำถามหรือข้อทดสอบมีทั้งปรนัยและอัตนัย แบบฝึกหัด การตรวจผลงานเพื่อต้องการทราบถึงความเข้าใจ คำจำกัดความ ลักษณะรูปแบบของการแสดง ครูควรประเมินอย่างต่อเนื่องอาจทำเป็นรายคนหรือรายกลุ่ม
2. การวัดและประเมินจากพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออก ซึ่งทำได้โดยการสังเกต ในการสังเกตนี้ยังรวมไปถึงการสังเกตความเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติที่มีต่อนาฏศิลป์ เช่น ความสนใจ ความเอาใจใส่ การทำกิจกรรมกลุ่มหรือการพัฒนาทางอารมณ์ในขณะที่ทำกิจกรรม รวมถึงความคิดสร้างสรรค์ทั้งในและนอกโรงเรียน สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยการสังเกตของครูผู้สอนเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ อาจใช้การซักถามด้วยปากเปล่าเพื่อสังเกตผู้เรียนหรือทำแบบสอบถามความคิดเห็น

ประโยชน์ของการประเมินผล

การวัดและการประเมินผลที่ถูกต้อง จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาโดยตรง ดังมีผู้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากการประเมินผล ดังนี้

เอกรินทร์ สีมหาภาค (2546) กล่าวถึง การประเมินผลและการปรับปรุงไว้ว่า การประเมินผลทำให้ครูผู้สอนนำผลที่ได้ไปพัฒนาการสอน เพื่อให้ได้ผลผลิตทางการเรียนการสอนที่มีคุณภาพขึ้น

กรมวิชาการ (2545) กล่าวถึงประโยชน์ของการประเมินผลภาคปฏิบัติที่มีต่อการเรียนการสอนไว้ 4 ประการ คือ

1. ทำให้ได้ข้อมูลการจัดการเรียนการสอนทั้งในระหว่างภาค และปลายภาค
2. ทำให้สามารถตัดสินผลการประเมินได้อย่างถูกต้อง พฤติกรรมที่ตรงและครอบคลุม พฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่เน้นการแสดงออกและการฝึกปฏิบัติ
3. ทำให้ทราบความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไป
4. เพื่อเป็นเครื่องช่วยให้มีการวัดผลในโรงเรียน เน้นไปสู่การปฏิบัติจริงมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างแท้จริง

จากประโยชน์ของการวัดผลตามที่กล่าวมา สรุปได้ว่าการประเมินที่ถูกต้องมีความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สรุป ขั้นตอนการสอนนาฏศิลป์ต้องสอนจากง่ายไปหายาก มีเพลงประกอบท่าร่าและสอนทีละท่า โดยครูจะต้องเตรียมตัวในเรื่องของหลักสูตรที่สอน แนวการสอน เตรียมสื่อการสอน บันทึกการสอน ขั้นตอนการสอน และรายงานผลการประเมิน

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2545). การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กาญจนา เกียรติประเวศ. (2524). วิธีสอนทั่วไปและทักษะการสอน. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- ขนิษฐา โพธิ์สินธุ์. (2537). ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาดนตรีนาฏศิลป์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีทางการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ถวัลย์ มาศจรัส และวรรณิ สมานสารกิจ. (2547). นวัตกรรมการศึกษา ชุดเอกสารประกอบการสอน นาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: ชารอักษร.
- ทิตนา แยมมณี. (2545). รูปแบบการจัดการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2546). ประมวลสาระชุดวิชา การพัฒนาเครื่องมือสำหรับ การประเมินการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เรณู โกสินานนท์. (2544). ไร่ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- _____. (2544). นาฏยศัพท์ ภาษาทำนาฏศิลป์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2548). นาฏยศัพท์ ภาษาทำนาฏศิลป์ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- วิไลวรรณ พิศประเสริฐ. (2543). การสร้างแบบฝึกปฏิบัติการใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิวัฒน์ เพชรศรี. (2552). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนในระดับช่วงชั้นที่ 2. วิทยานิพนธ์การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์, สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ. กรุงเทพฯ : ดับบลิวเจี พร็อพเพอร์ตี้ จำกัด
- อมรา กล้าเจริญ. (2535). วิธีสอนนาฏศิลป์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2540). หลักการสอน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เอกรินทร์ สีมหาภาค. (2546). กระบวนการวัดและประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: นีล พ้อยท์.

...the ...

...the ...